

ŠLOMO BEN JEHUDA IBN GABIROL:

FONS VITAE

O diele. *Fons vitae* (Prameň života) je latinským prekladom pôvodne po arabsky napísaného diela *Kitáb janbú'al-chaját* Šlomo ben Jehudu Ibn Gabirola (asi 1022 – 1057), ktoré sa buď nezachovalo, alebo sa doposiaľ nenašlo. Pozornosť si zaslúži z viacerých dôvodov. Predovšetkým preto, lebo 1. je pravdepodobne prvým dielom arabsko-židovskej filozofickej tradície, ktoré bolo preložené do latinčiny už v 12. storočí, a 2. práve v latinskej verzii ako dielo Avicbrona dokázalo svojou koncepciou univerzálneho hylémorfizmu i božej vôle ovplyvniť celú nasledujúcu stredovekú latinskú filozofiu. Stručne a zjednodušene povedané, františkáni ju skôr akceptovali, dominikáni skôr odmietali.

Filozofická koncepcia *Fons vitae* Šlomo ben Jehudu Ibn Gabirola sa považuje vo všeobecnosti za novoplatónsku. Možno to akceptovať vtedy, ak vezmeme do úvahy vplyv prekladov niektorých novoplatónskych diel, zvlášť Plotinových *Enneád*¹ a Proklových *Základov teológie*, do arabčiny, ktoré nesú stopy aristotelovskej interpretácie Platóna. Predpokladá sa, že sa k Ibn Gabirolovi dostali pravdepodobne cez al-Kindího, al-Farábího a Ibn Sínu (lat. Avicenu). Spolu s De Smetom však pochybujeme o udržateľnosti názoru, že k prameňom Ibn Gabirolovej filozofie patrí arabská pseudo-Empedoklova *Knihy o piatich substanciach*.²

Na druhej strane nepochybujeme o tom, že na myslení Ibn Gabirola sa prejavil vplyv židovskej filozofickej tradície, ktorej počiatky sú spojené s menami Saadju Gaona (882 – 942) a Jicchaka Jisraeliho (855 – 955). Neodmysliteľné je aj židovské náboženstvo, ktoré sú spolu so spomínanými tradíciami nepochybniteľným základom Ibn Gabirolovho myslenia.³ Len stručne pripomenieme, že Ibn Gabirol žil v moslimskej Andalúzii, v ktorej pôsobil aj Ahmad Ibn Muhammad Ibn Miskawajh (asi 940 – 1030). Uvádzané pramene⁴ dohromady vytvárajú multikultúrnu mozaiku, ktorej súčasťou ani nie je možné presne oddeliť bez rizika narušenia originality Ibn Gabirolovho myslenia.⁵

V súlade s tradíciou svojich novoplatónsko-aristotelovských prameňov považuje Ibn Gabirol za cieľ života človeka „primknutie sa jeho duše k vyššiemu svetu, aby sa každé *jedno* vrátilo k svojmu podobnému“ ([3], I 2, 4, v. 24 – 25). Líši sa od ostatných svojich predchodcov tým, že hypostázami v jeho koncepcii sú Boh, Vôľa, všeobecná látka a všeobecná forma. Vôľa, umiestnená medzi Boha, všeobecnú látku a všeobecnú formu, je božou silou, prostred-

¹ *Enneady* IV. – VI. sa stali súčasťou pseudoaristotelovského diela *Aristotelova teológia* ([4], 85 – 89). Pripomínáme, že v duchu alexandrijských škôl neskorej antiky boli všetci významní grécki komentátori Aristotela novoplatonikmi (okrem Alexandra z Afrodiziady).

² Daniel De Smet odmietol na základe svojej dôkladnej analýzy arabskej verzie pseudo-Empedokla „mýtus“ o Ibn Gabirolovej závislosti od tejto knihy, ktorý podľa neho vytvorili Munk a Asín Palacios. Poznamenávame, že tí sa opierali o starší názor Šem Tov Ibn Falakera z 13. st. ([5], 96).

³ O vzťahu Ibn Gabirolovej filozofickej a básnickej terminológie pozri ([10], 427 – 432).

⁴ Detailnú analýzu prameňov Ibn Gabirolovej filozofie možno nájsť v [11].

⁵ Pozri ([12], 215 – 232).

níctvom ktorej Boh tvoril. I keď jednotlivé vrstvy bytia boli stvorené skrze božiu vôľu, vznikajú zároveň vylieváním jednej vrstvy bytia z druhej. Každá vrstva a všetko v nej je vytvorené zjednotením jednotlivkej látky a jednotlivkej formy, ktorých základom sú dva „korene“, všeobecná látka a všeobecná forma – metafyzické princípy stvoreného bytia.

Ibn Gabirol dal výkladu svojej metafyzickej koncepcie podobu rozhovoru medzi učiteľom a žiakom, čím pripomína Eriugenovo *De divisione naturae*. Jeho hlavnou zásadou je dokázať každé tvrdenie podľa pravidiel figúr dialektiky, t. j. pracovať vedecky. Vo výklade koncepcie univerzálneho hylémorfizmu sa prejavuje majstrovská práca Ibn Gabirola i so zásadami Aristotelovho sylogistického učenia. Naplno sa prejavila najmä v tretej rozprave *Fons vitae*, ktorá sa zaoberá dokazovaním jednoduchých substancií. Kategoriálny aparát *Fons vitae* je prekvapujúco takmer totožný s tým, ktorý poznáme z piatej knihy Aristotelovej *Metafyziky* a súčasť i z jeho *Fyziky*. V latinskej verzii sa totiž zachoval dvojaký preklad termínu látka: raz ako *materia*, inokedy ako *hylé*. Je to dôkaz toho, že *Fons vitae* v sebe spája platónsku a aristotelovskú tradíciu tak, ako sa k Ibn Gabirolovi dostala modifikovaná jeho arabskými predchodcami. (Mimochodom, to len dokazuje jeho veľmi dobrú znalosť prekladov diel novoplatónsko-aristotelovskej tradície do arabčiny.⁶) Samozrejme, nemožno vynechať ani Platónovho *Timaia* či *Ústavu*, ktorých vplyv sa podľa nášho názoru prejavuje zrejme aj v Ibn Gabirolovej práci s termínom *factor primus*, a nielen v jeho interpretácii látky a formy.

Použitie dialógu vo *Fons vitae* by odkazovalo na vplyv tradície platónskych dialógov na islamskú filozofiu. Je to však oslabované skutočnosťou, že je spoľahlivo dokázaný iba arabský preklad Platónovej *Ústavy*. Rozhovoru učiteľa so žiakom vo *Fons vitae* chýba bližšie predstavenie týchto dvoch aktérov čitateľovi, čo vedie k záveru, že ide skôr o fiktívny rozhovor, cieľavedome zvolený Ibn Gabirolom pri výklade jeho filozofickej koncepcie. Po preklade troch rozpráv do slovenčiny sme dospeli k záveru, že to nemusí byť celkom tak. Máme totiž pred sebou akoby písomné zacytenie živého rozhovoru dvoch mužov, rozhovoru tak dynamického, že ak ho chcel nami predpokladaný pisár zachytiť, bol donútený zapisovať iba to podstatné z každej vety. Možno preto pôsobí latinský text miestami úsporne a z pohľadu syntaxe a gramatiky klasickej latinčiny je priam na hranici správnosti, čo kladie vysoké nároky na správnosť jeho prekladu do slovenčiny.

Snaha začať s prekladom Ibn Gabirolovho *Fons vitae* do slovenčiny je výsledkom doterajšej neuspokojivej úrovne štúdia stredovekej židovskej filozofie na slovenských univerzitách. Rozhodli sme sa to zmeniť tým, že ponúkneme univerzitným učiteľom a ich študentom najprv ukážku z prekladu diela hlavného predstaviteľa židovskej novoplatónskej filozofie. Poznamenáme, že úryvok je prvým prekladom I. rozpravy *Fons vitae* nielen do slovenského, ale aj do slovanského jazyka. Autormi latinskej predlohy sú Iohannes Hispanus a Dominicus Gundissalinus (12. st.). Clemens Baeumker mal k dispozícii viaceré latinské rukopisy ich prekladu, z ktorých zostavil vlastnú verziu *Fons vitae* a publikoval ju vo svojich *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters*, zv. 1, zošit 2 – 4 v rokoch 1892 – 1895 vo vydavateľstve Aschendorff v Münsteri.⁷ Jej nezmenenú, fotografickú kópiu znova vydalo to isté vydavateľstvo [8]. Zdôrazňujeme, že to nie je ani parafráza, ani skrátenejší výťah pôvodného

⁶ K prekladom Aristotelových diel do arabčiny pozri ([4], 85 a n.).

⁷ V tom roku sa už na základe Munkovho objavu vedelo, že jeho autor, „arabský“ mysliteľ Avicbron, je vlastne Žid Šlomo ben Jehuda Ibn Gabirol.

arabského textu. Preto tento latinský text považujeme za prijateľný základ vedeckého štúdia Ibn Gabirolovej filozofie.

Baumkerova edícia Ibn Gabirolovho diela z formálneho hľadiska zodpovedá snahe editora podať čo najvernejší prepis stredovekej filozofickej rozpravy podľa pravopisu klasickej latinčiny. Písmeno *u* sa používa aj v platnosti písmena *v* bez rozlišovania, a to v súlade s tendenciou klasickej latinčiny, ktorá v písomnom prejave nerobila medzi týmito dvoma hláskami rozdiel. V texte sú používané interpunkčné znamienka na oddelenie jednotlivých myšlienok, čo síce dnešnému čitateľovi pomáha v sprehľadnení textu, ale nevyplýva zo stredovekej písárskej praxe ani zo štylistiky latinčiny, ktorá mala veľkú obľubu vo vytváraní dlhých viet. Veľké písmená sa však zámerne v zhode s originálnym latinským textom vyskytujú len na začiatku jednotlivých replík žiaka a učiteľa, hoci tým dochádza k porušovaniu pravidla predpisujúceho klásť veľké písmeno po grafickom ukončení vety.

Z jazykového hľadiska je Ibn Gabirolova rozprava *Fons vitae* názorným príkladom stredovekej latinčiny plnej gramatických chýb a stylistických odchýlok od latinčiny klasickej. Chybné používanie predložiek, gramatických časov či väzieb poukazuje na vývoj latinského jazyka v danej oblasti, ale aj na doslovné pridržanie sa originálneho arabského prepisu rozpravy, čo sa najviac prejavuje v netradičnom poradí slov vo vetách. V súčasnosti nepoznáme presný stav a vývoj latinského jazyka v oblasti vzniku tejto rozpravy, nevieme, akých gramatických pravidiel sa prekladatelia pridržali. V ich stylistickom prejave však badáme už akýsi posun od klasickej latinčiny k stredovekým stylistickým tendenciám, ktoré sa do veľkej miery dodnes zachovali v moderných románskych jazykoch. Tieto stylistické a gramatické odchýlky prekladateľom slúžili aj na vyjadrenie odlišností vo význame filozofických termínov, hoci by sme to na prvý pohľad mohli považovať len za jednoduchú neznalosť gramatiky latinského jazyka. Ako príklad uvedieme alternáciu väzby slova *scientia* s predložkou *de* a jeho bezpredložkovou genitívnou väzbou, ktorá je príznačná pre klasicкую latinčinu. Predložková väzba, ktorá by sa mohla javiť ako chybná, však poukazuje na zmenený význam samotného slova *scientia*, a tým aj na jeho stylistické odlišenie. Preto genitívnu väzbu so slovom *scientia* prekladáme do slovenčiny výrazom *poznanie*, kým väzbu *scientia de* prekladáme ako *veda o niečom*. Cieľom tohto nášho prekladu je podať čo najvernejší preklad myšlienkového obsahu I. rozpravy *Fons vitae*, ale aj dobového štýlu skladania reči so snahou o zachovanie dynamického charakteru rozhovoru žiaka s učiteľom.

Fons vitae, t. j. vedu o všeobecnej látke a všeobecnej forme, rozdelil Šlomo ben Jehuda Ibn Gabirol na päť rozpráv. Prvá z nich je o tom, čo musí byť vopred stanovené na určenie všeobecnej látky a všeobecnej formy a na určenie látky a formy v zložených substanciiach. Druhá hovorí o substancii udržiujúcej telesnosť sveta. Do tretej rozpravy je zaradené dokazovanie jednoduchých substancii. Štvrtá sa zaoberá racionálnym poznaním látky a formy v jednoduchých substanciiach. Záverečná, piata rozprava sa zaoberá všeobecnou látkou a všeobecnou formou osebe.

Vo vnútornom členení každej rozpravy *Fons vitae* je označené poradie kapitol arabskými číslicami po okrajoch strán. Kapitoly nemajú názov a nie sú ani ináč, napríklad graficky, oddelené pridávaním voľných riadkov medzi koniec jednej a začiatok druhej kapitoly. Možno to tak bolo aj v arabskom origináli, pretože v arabskej verzii Proklových *Základov teológie* sa uvádza číslovanie kapitol bez ich názvov. Ale na rozdiel od nej texty kapitol vo *Fons vitae* svojím obsahom plynulo nadväzujú jeden na druhý tak, že začiatok nasledujúcej kapitoly je niekde uprostred odpovede učiteľa či otázky žiaka. Oprávnené vzniká otázka, či ich číslovanie

nemohlo vzniknúť až pri preklade diela do latinčiny.

Na druhej strane v hebrejskom výťahu z arabskej verzie *Fons vitae* Šema Tov Ibn Falakeru (13. st.) sa tiež nachádza číslovanie, v tomto prípade nie kapitol, lež jednotlivých „tematických“ odsekov, ktoré vytvoril Ibn Falakera sám. Kvôli lepšej orientácii v texte sme sa rozhodli ponechať číslovanie kapitol v rozpravách podľa našej latinskej predlohy.

Nemalú prácu si vyžiadalo hľadanie vhodných slovenských ekvivalentov latinského textu.⁸ Rešpektovali sme, samozrejme, významy latinských slov i syntax latinských viet do tej miery, aby sme úplne nenarušili ich dobový charakter. Preto sme napríklad nezamenili žiakovo prítakávanie učiteľovi za naše dnešné *áno*. Občas sme urobili syntaktický zásah do prekladateľného textu, ktorým sme ovplyvnili jeho rytmus i porozumenie. Vždy sme sa snažili nájsť strednú cestu medzi doslovným prekladom a prekladom – interpretáciou, ktorá by podľa našej mienky mohla textu uškodiť, t. j. v prijateľnej miere sme sa riadili starým dobrým pravidlom *Kontext určuje význam*.⁹

Kvôli orientácii v odkazoch k prekladu pripomíname, že pri citovaní latinských stredovekých textov sa zvykne na prvom mieste uvádzať číslo rozpravy, po ňom číslo kapitoly a strany a nakoniec číslo riadku (v). Text I. rozpravy sa nachádza v spomínanom vydaní *Fons vitae* na stránkach 2 – 22 latinského vydania Aschendorff v Münsteri z roku 1995, z ktorého prekladáme 11 z jeho 17 častí.

Všetky poznámky pod čiarou pochádzajú od prekladateľiek.

Mária Mičaninová
Anabela Obyšovská

LITERATÚRA

- [1] AKVINSKÝ, T.: *Kompendium teologie*. Překlad, úvodní studie a poznámky Tomáš Machula. Praha: Krystal OP 2010.
- [2] ANDREANSKÝ, E.: *Možné svety z pohľadu logickej sémantiky a analytickej filozofie*. Košice: UPJŠ 2010.
- [3] *Avenebrolis (Ibn Gebirol) Fons vitae*. Ex arabico in latinum translatus ab Iohanne Hispano et Dominico Gundissalino. Ex codicibus parisinis, amplonianis, columbino primus edidit Clemens Baeumker. 2. Aufl. unveränderter fotomechanischer Nachdruck der 1. Auflage 1895. Münster: Aschendorff Verlag 1985.
- [4] DE LIBERA, A.: *Středověká filosofie*. Praha: Oikoymenh 2001.
- [5] DE SMET, D.: *Empedocles Arabus. Une lecture néoplatonicienne tardive*. Brussel: Koninklijke Academie voor Wetenschappen. Letteren en Schone Kunsten van Belgie 1998.
- [6] HAJDUČEKOVÁ, I.: Evolučno-kreatívny prechod od fikcie k mýtu (F. Švantner: Prízraky). In: *Výraz a význam v jazyku*. Prešov: Filozofická fakulta PU 2008.
- [7] CHABADA, M.: Boethius z Dacie: O najvyššom dobre. In: *Filozofia*, roč. 66, 2011, č. 1, s. 1 – 10.

⁸ Problémy s prekladom latinských stredovekých textov poznajú na Slovensku už viacerí autori, napr. M. Chabada [7]. V Čechách nás zaujalo vydávanie prekladov Akvinského diel, zvlášť *Kompendium teologie*, ku ktorému je pripojený aj slovníček vybraných pojmov ([1], 37 – 43). Podobné sú, zdá sa, i problémy s prekladom špecifických textov v oblasti krásnej literatúry. Súhlasíme so Z. Malinovskou, ktorá konštatuje, že najviac starostí robí prekladateľom svojský jazyk autora, „zvlášť ak siahne po inom než kodifikovanom jazyku...“ ([9], 148).

⁹ Chceme poďakovať kolegom na Katedre filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach a PaedDr. I. Hajdučkovej, PhD. z Katedry slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie FF UPJŠ v Košiciach za cenné konzultácie pri preklade textu.

- [8] MACHULA, T.: *De aeternitate mundi sv. Tomáše Akvinského v historické perspektivě*. Praha: Krystal OP, s. r. o. 2003.
- [9] MALINOVSKÁ, Z.: Antonine Maillet et Pélagie-la-Charrette en Slovaquie. In: *Lire Antonine Maillet a travers le temps et l'espace*. Moncton: Université de Moncton, Institut d'études acadiennes 2010.
- [10] MIČANINOVÁ, M.: Filozofická terminológia Koruny kráľovstva rabína Šlomo ben Gabirola. In: *Filozofia*, roč. 63, č. 5, 2008, s. 427 – 432.
- [11] MIČANINOVÁ, M.: *Koruna kráľovstva rabi Šlomo ben Gabirola*, s komentárom. Praha: Bergman 2010.
- [12] MIČANINOVÁ, M.: The synthetic thinking of Solomon ibn Gabirol. In: *Studia Judaica*, XI, 2, 22, 2008, s. 215 – 232.
- [13] SOUSEDÍK, S.: Jan Duns Scotus, doctor subtilis a jeho čeští žáci. Praha: Vyšehrad 1989.

Prvá rozprava

O tom, čo musí byť vopred stanovené na určenie všeobecnej látky a formy a na určenie látky a formy v zložených substanciach.

1. Učiteľ: Potom, čo si už dosiahol vďaka dobrým predpokladom a túžbe po poznaní taký veľký úspech, začni sa pýtať, čo si uzrel zo skúmaného najskôr. Ale prikoč v tomto k otázke [o ktorej sme naposledy hovorili], ktorou sa pýta, prečo bol človek vytvorený. Rozprava medzi nami bude prebiehať vo forme otázky a odpovede podľa pravidla dokazovania.

Žiak: Ako bez zdĺhavého a prílišného uvažovania usporiadame otázky a odpovede podľa dialektických pravidiel? Ak totiž chceme zachovávať pravidlá dokazovania každej premisy, ktorá sa medzi nami vyskytne, znásobí sa námaha a prehĺbi trápenie.

U.: Tak je, ako hovoríš. Ale stanovíme argumenty a jednotlivé premisy našej rozpravy o tom, čo treba skúmať, až kým ich nezačneme usporadúvať do postupností podľa pravidiel logiky po nájdení ich termínov a dosiahnutí všetkého, čo prislúcha im samým a ich vzájomnému vzťahu; ale ak sa nám v niektorej z otázok náhodou stane, že ju usporiadame podľa pravidiel figúry dialektiky, urobíme to predsa bez uvažovania nad usporiadaním termínov v súdoch, lebo uvažovanie takého druhu by nás vzdialilo od zámeru.

Ž.: Už dlhšie poznáš moju snahu a túžbu po umení dokazovania; ale keďže vo svojej duši nachádzam mnoho otázok, obávam sa, že mi chýba dokazovanie na pochopenie pravdivosti ich všetkých.

U.: Stráň sa pomyslenia, že je nejaká otázka, ku ktorej ti bude chýbať presvedčivé dokazovanie potom, čo si dal umeniu logiky čo mu právom patrí, a neunáhli sa v posudzovaní vecí.

Ž.: Presvedč ma dokazovaním, aby som sa v tom utvrdil.

U.: Musíš rozdeľovať veci dvomi spôsobmi, lebo jedny z nich človek môže poznať, pretože spadajú pod ľudskú rozumnosť,¹⁰ druhé človek poznať nemôže, pretože sa vzdávajú jeho rozumnosti. Je však nevyhnutné, aby tie veci, ktoré človek môže poznať, buď boli, alebo neboli známe skrze seba. Nie je nevyhnutné, aby sme s cieľom poznať tie, ktoré sú známe skrze seba, prinášali dokazovania; poznanie tých, ktoré neboli poznané skrze seba, sa však uskutoč-

¹⁰ „... cadunt sub intelligentia humana...“ ([3], I 1, 3, v. 17).

ňuje prostredníctvom dokazovania a istota skúmaného sa dosahuje starostlivým dodržiavaním pravidiel dokazovania, t. j. pravidiel dialektického umenia.

Ž.: Veľmi si ma presvedčil touto rečou a povzbudil si ma poznávať dokazovania, ale teraz sa ťa chcem pýtať na tie skúmané veci, ktoré sa totiž zdajú byť nevyhnutnejšie potom, čo z dobrotvosti tvojej duše vzrástla [moja] dôvera pýtať sa.

U.: Pýtaj sa na čo len chceš, pretože budem k tebe láskavý.

Ž.: Čo je teda [to], čo musí človek skúmať v tomto živote?

U.: Keďže poznávajúca časť človeka je lepšia než všetky jeho časti, to, čo treba skúmať viac, je poznanie; čo však je nevyhnutnejšie vedieť o poznaní je to, aby [človek] poznal seba samého a aby vskutku skrze to poznal iné, ktoré je mimo neho,¹¹ pretože jeho bytnosť chápe a preniká všetko a všetko je podriadené jej schopnosti. Keďže tiež treba skúmať poznanie konečnej príčiny, kvôli ktorej bol ustanovený a ktorým by sa mal dôkladne zaoberať, pretože tak sa dosahuje šťastie.

Ž.: Prečo má bytnosť človeka konečnú príčinu?

U.: Prečo nie? Ved' všetko je podriadené vôli jediného veľkého.

Ž.: Ozrejmi mi to.

U.: Keďže vôľa je božská schopnosť, ktorá zapríčiňuje všetko a hýbe všetkým, nie je možné, aby sa niečo stalo bez nej.

Ž.: Ako to?

U.: Pretože pohyb, skrze ktorý bolo všetko splodené,¹² je zviazaný s vôľou, je nevyhnutné, aby pohyb všetkého bol z jej pohybu a pokoj všetkého z jej pokoja.

Ž.: Čo z toho vyplýva?

U.: Z toho vyplýva, že pokoj, pohyb v splodení človeka¹³ a ostatného je zapríčinený vôľou, ktorá núti.

Ž.: Aká je teda konečná príčina splodenia človeka?

U.: Primknutie jeho duše k vyššiemu svetu, aby sa každé jedno vrátilo k svojmu podobnému.

Ž.: Ako sa to dosiahne?

U.: Poznaním a konaním, pretože skrze poznanie a konanie sa duša spája s vyšším svetom. Poznanie totiž privádza ku konaniu a konanie oddeľuje dušu od jej protikladov, ktoré jej škodia a navracia ju k jej prirodzenosti a k jej substancii; a vôbec poznanie a konanie oslobodzujú dušu zo zajatia prírody a očisťujú ju od jej temnôt a temností, a tak sa duša navracia do svojho vyššieho sveta.

Ž.: Aké je dokazovanie, že príčinou splodenia človeka je poznanie a konanie?

U.: Dokazovanie toho je vzaté z definície človeka.

Ž.: Objasni mi to.

U.: Pripúšťáš, že je nevyhnutné, aby nevyhnutná príčina samého bytia bola východiskom

¹¹ „... quod autem de scientia magis necessarium est scire, hoc est ut sciat se ipsum, ut per hoidilicet sciat alia quae sunt praeter ipsum...“ ([3], I 1, 4, v. 2 – 4).

¹² V tomto kontexte sme uprednostnili doslovný význam latinského *generatione* podobne, ako sme to urobili pri preklade hebrejského slova *galgal* v *Korune kráľovstva*, o. i. pod vplyvom Hajdučekovej interpretácie verša „... a vody si obkolesil kolesom vetra...“, ktorý „konotuje nielen cyklický pohyb v kruhu, ale aj axiálno-radiálny tvar pohybujúceho sa kolesa v čase a priestore“ ([6], 75 – 86).

¹³ „... in generatione hominis...“ ([3], I 2, 4, v. 21).

účinku, pretože čokoľvek je dokonalé možnosťou,¹⁴ má aj možnosť doviest' svoju dokonalosť k účinku?

Ž.: Pripúšťam.

U.: Pripúšťáš, že dokonalosťou duše je [jej] sebazpoznanie, avšak jej nedokonalosťou je jej nevedomosť a sama sa od svojho počiatku na tomto svete obracia od nevedomosti k poznaniu, a tak prechádza od možnosti k účinku?

Ž.: Pripúšťam.

U.: Keďže dokonalosťou duše je smerovať od možnosti k účinku, je nevyhnutné, aby čokoľvek možnosťou dokonalé a možné smerovalo k účinku, lebo príčinou jeho bytnosti je to, že jeho dokonalosť smeruje k účinku. Čo z toho vyplýva?

Ž.: Z toho vyplýva, že príčinou splodenia človeka je smerovanie poznania duše od možnosti k účinku.

U.: Teda už je ti jasné, že príčinou splodenia človeka je poznanie.

Ž.: Týmto spôsobom je mi to jasné. Ale dokáž mi to ešte iným spôsobom a ukáž v tom všeobecné pravidlo!

U.: Uvažuj o bytnosti duše a o jej forme, skrze ktorú sa odlišuje od ostatných vecí, a podobne pozoruj premenu prvkov na splodené a premenu niektorých splodených na iné a na zloženie nástrojov poznávajúcej duše, t. j. zmyslov, a na skryté a zjavné schopnosti duše v jednotlivých veciach – a odtiaľ pre to získaš dokazovania.

4. Ž.: Z tohto mi je jasné, že poznanie je konečnou príčinou splodenia človeka. Ale vidím, že musíme hľadať stálosť duše v nej samej, a to, čo v nej vykonáva poznanie, ktoré učí, a aké poznanie v nej pretrváva po jej oddelení od tela, a aké nie. Ale tieto skúmania nesúvisia s tým, čím sa teraz zaoberáme; už som ich totiž spoznal, keď som sa zaoberal vedou o duši.¹⁵ Teraz sa však musím pýtať, aké je to poznanie, pre ktoré bol človek stvorený.¹⁶

U.: Poznanie, pre ktoré bol človek stvorený, je poznaním všetkého v zhode s tým, čo je, a zvlášť s vedou o prvej bytnosti,¹⁷ ktorá ho udržiava a ním hýbe.

Ž.: Jestvuje cesta k dosiahnutiu poznania prvej bytnosti?

U.: [Berúc] vec z každej stránky, nie je to ani možné, ani nemožné vedieť.

Ž.: Čo je teda z toho možné, a čo nemožné?

U.: Z toho je totiž nemožné poznať bytnosť prvej bytnosti bez tých výtvorov, ktoré boli ňou splodené, možné je totiž poznať ju iba z jej diel, ktoré ňou boli splodené.

5. Ž.: Prečo nie je možná veda o bytnosti?

U.: Pretože je nad všetkým a je nekonečná.

Ž.: Ako teda ľudská duša spozná rozumnosť, ktorá je nad ňou?

U.: Pretože rozumnosť sa podobá duši a dotýkajú sa – preto sa dá spoznať; prvá bytnosť sa však nepodobá rozumnosti ani s ňou vôbec nie je v zhode, pretože nie je spojená so žiadnou zo zložených, ani z jednoduchých a pomer jednoduchého k nej v nemožnosti poznať ju je taký ako pomer zloženého k jednoduchému v nemožnosti poznať ho.

Ž.: Prečo je nemožná veda o bytnosti – pretože je nekonečná?

¹⁴ K zaujímavému riešeniu problému možnosti a nemožnosti v kontexte možných svetov pozri [2].

¹⁵ „... scientiam de animam“ ([3], I 4, 6, v. 11).

¹⁶ „... scientia propter quam creatus est homo...“ ([3], I 4, 6, v. 12).

¹⁷ „... et maxime scientia de essentia prima...“ ([3], I 4, 6, v. 14 – 15).

U.: Lebo poznanie toho, kto vie, je pochopením poznanej veci; preto je nemožné pozná-
ním pochopiť nekonečnú vec.

Ž.: Ako teda môžeme nájsť cestu k poznaniu o tom, či jestvuje bytnosť?

U.: Uvažujme najprv o bytnosti všeobecného bytia a o ľubovoľných stavoch, ktoré v nej
môžu nastať; napokon uvažujme o pohybe a vôli obsahujúcej a podporujúcej bytnosť všetkých vecí.

Ž.: Bytnosť všeobecného bytia je jedna, alebo viacnásobná?

U.: Je naozaj viacnásobná, ale hoci je viacnásobná a rozmanitá, predsa prislúcha dvom
[veciam], ktorými je udržiavaná a vďaka ktorým má bytie.

Ž.: Ktoré dve veci sú to?

U.: Všeobecná látka a všeobecná forma.

Ž.: Ako sa všetko, čo je, zhoduje v týchto dvoch?

U.: Pretože tieto dve sú koreňom všetkého a z nich bolo splodené všetko, čo je.

Ž.: Ako boli tieto dve koreňmi všetkého, čo je?

U.: Pretože prirodzenosťou predchádzajú všetko a v nich sa tiež všetko rozväzuje.¹⁸

Ž.: Ako sa v nich všetko rozväzuje?

U.: Pretože prvá všeobecná látka je jednoduchšia než každá látka a je posledným koncom
každej látky; podobne všeobecná forma je jednoduchšia než každá forma a samotná forma je
spájajúcim členom každej formy.

6. Ž.: Rozväzovanie všetkého v nich je v akte, alebo v myslení?

U.: Nie v akte, ale v myslení.

Ž.: Najprv bude nevyhnutné, aby som vedel, či sa všetko rozmanité privádza späť k jed-
nému koreňu, či k dvom, ktoré mu prislúchajú, predtým než budem vedieť, že jedným z nich je
látka a druhým forma.

U.: Už je ti jasné, čo je substancia a čo prípadok?¹⁹

Ž.: Tak je.

U.: Ak sa všetky substancie zhodujú v tom, že sú substanciami, je nevyhnutné, aby tu bo-
la substancia všetkým spoločná, ktorá by zjednocovala jedny s druhými a dávala by všetkým
rovnako pojem substanciality.

Ž.: Ako sa to môže nazvať, keď viem, že každá zo substancií je odlišná od druhej?

U.: Všetky substancie v bytnosti nie sú odlišné jedna od druhej.

Ž.: Aké je dokazovanie?

U.: Ak by sa substancie líšili v tom, že sú substanciou, ani jedna z nich by nemohla byť
substanciou.

Ž.: Prečo nie?

U.: Substancialita je totiž pridaná k bytnosti. Substancialita sa však v sebe nemení. Teda
nie je možné, aby sa bytnosť odlišovala v tom, v čom nie je odlišná.

Ž.: Tak je.

U.: Teda je možné, aby sa všetko rozmanité navracalo k dvom koreňom, ktoré mu prislú-
chajú.

Ž.: Tak je. Ale prečo sa nehovorí, že je jeden koreň všetkého rozmanitého?

U.: Ak by jestvoval jeden koreň všetkého, keď sú samy [veci] rozmanité, bolo by nevy-

¹⁸ „... et in ea etiam resoluuntur omnia“ ([3], I 5, 7, v. 25 – 26).

¹⁹ Lat. *accidens*.

hnutné, aby boli rozmanité v tom, v čom sa zjednocujú; a hoci by bol jeden koreň všetkého, predsa by bolo nevyhnutné, aby sa v tom istom koreni vrátili k dvom.

Ž.: Ako to?

U.: Ak je totiž jeden koreň, nemohla by existovať nijaká vlastnosť, ktorou by sa odlišovali od seba.

Ž.: Prečo?

U.: Čokoľvek totiž z neho bolo splodené, bolo určené rozdielnymi vlastnosťami; teda sám [koreň] musí byť určený vlastnosťou, ktorá nie je ním samým.

Ž.: Je mi jasné, že je nevyhnutné, aby sa všetko vrátilo k dvom koreňom. Ale aké je dokazovanie, že jedným z nich je všeobecná látka a druhým všeobecná forma, ako si povedal?

U.: Keďže si pripustil, že jestvujú dva korene, ku ktorým sa všetko vracia, potom bude nevyhnutné, aby si pripustil, že jeden z nich udržiava a druhý je udržiavaný.

7. Ž.: Už mi to stačí. Ale keďže tieto dva sú koreňmi tých [vecí], ktoré jestvujú, je nevyhnutné, aby sme sa ich snažili hľadať.

U.: To je užitočné a nevyhnutné, ak chceme poznať vôľu a prvú bytnosť.

Ž.: Jestvuje iné poznanie okrem poznania látky a formy a poznania prvej bytnosti?

U.: Sú tri časti celej vedy, totiž veda o látke a forme, veda o vôli a veda o prvej bytnosti.

Ž.: Prečo jestvujú tri súčasti celej vedy?

U.: Pretože v bytí sú len tieto tri: totiž látka a forma, prvá bytnosť a vôľa, ktorá je uprostred krajností.

Ž.: Čo je príčinou, že v bytí sú len tieto tri?

U.: Príčinou je to, že každé stvorenie potrebuje príčinu a niečo medzi nimi. Príčinou je však prvá bytnosť, stvorené sú však látka a forma, to prostredné je však vôľa.

Ž.: Uveď mi príklad ich spojenia medzi sebou, totiž jedných s druhými a ich vzájomné usporiadanie.

U.: Príkladom látky a formy je ľudské telo a jeho forma – ako formu však cháp usporiadanie jeho údov; príkladom vôle je duša; príkladom prvej bytnosti je rozumnosť.

Ž.: Ktoré z týchto poznání predchádza ďalšie?

U.: Podľa náuky poznania látky a formy poznanie vôle predchádza poznanie prvej bytnosti; ale podľa bytia je to opačne.

Ž.: Zdá sa ti, že po týchto poznaniach už nezostáva iné poznanie, ktoré musíme skúmať?

U.: Nie, pretože tieto poznania sú základmi a koreňmi múdrosti; ale ich vetvy sú viaceré.

Ž.: Pochádza jedna vetva týchto vecí z druhej?

U.: Látka a forma sú vetvami vôle. Okrem toho však nemožno povedať nič, kým nezískaš poznanie látky, formy a vôle.

8. Teraz však najprv hľadaj poznanie látky a formy, pretože táto prvá časť múdrosti je pred dvoma poslednými.

Ž.: Učiň, aby som dosiahol istotu poznania všeobecnej látky a všeobecnej formy!

U.: Potom, čo sa stalo dobre známym poznanie dokazovania, je predovšetkým veľmi cenné a užitočné začať uvažovať o bytnosti substancie duše, o jej schopnostiach, prípadkoch a o všetkom čo sa s ňou zhoduje a spája, pretože sama duša je podriadená poznaniu a sama dosahuje všetko svojimi schopnosťami, ktoré všetko prenikajú, ak si do toho už nahliadol; ak však nie, nech je to začiatkom tvojej úvahy.

Ž.: Priznávam, že sa už dlho venujem poznávaniu duše a jej dôkladnému skúmaniu, a preto som dosiahol poznanie, ktorým som spoznal jej vznešenosť, trvácnosť a jej presnosť

v chápaní všetkého do tej miery, že keď vidím jej všetko udržiavajúcu substanciu, divím sa, ako to môže byť.

U.: Uvažuj, či tvoja bytnosť obsahuje všetko, čo vieš o tých [veciach], ktoré sú, a či tie, ktoré poznáš, sú nejakým spôsobom včlenené do tvojej bytnosti.

Ž.: Či to neviem, keď sa vidím, ako obkolesujem celý svet a pojmám ho rýchlejšie, než je žmurknutie oka? To by som nemohol, keby bytnosť duše nebola jemná, mocná, všetko prenikajúca a všetko vnímajúca.

U.: Ak si dobre a s istotou spoznal bytnosť duše a predstavil si si ju ako všetko pojíma, začni rozdeľovať tie veci, ktoré sú, a rozväzuj zložené na jednoduché, totiž na látku a formu.

9. Ž.: Už som spoznal o duši to, čo bolo možné vedieť, hoci som nedošiel na koniec toho, čo o nej musím vedieť; začnime teda teraz skúmať všeobecnú látku a všeobecnú formu. Ale chcem, aby si začal najprv vyratúvať kapitoly toho, o čom totiž musíme uvažovať (tým hľadáním, na ktorého ceste sme), a aby si rozumovo rozdelil rozpravu o skúmaní týchto vecí [tak], aby som mal všetko po ruke.

U.: Potom, čo bolo našim zámerom uvažovať o všeobecnej látke a všeobecnej forme, musíme povedať, že to, čo je zložené z látky a formy, sa delí na dve, z ktorých jednou je zložená telesná substancija a druhou jednoduchá duchovná substancija; a telesná substancija sa delí na dve, pretože jednou jej [súčasťou] je telesná látka, udržiavajúca formu kvalít, a druhou je duchovná látka, udržiavajúca telesnú formu; a preto je nevyhnutné, aby tu boli dve rozpravy, o ktorých je nevyhnutné uvažovať; prvá z nich je o tom, čo sa musí najprv ustanoviť na určenie všeobecnej látky a všeobecnej formy, na skúmanie poznania látky a formy v zmyslovo vnímateľných veciach a na rozpravu o telesnej látke, ktorá udržiava kvality. Druhá pojednáva o duchovnej látke, ktorá udržiava telesnú formu. Duchovná substancija si však vyžaduje dokazovania, ktorými sa určuje bytie, a dôkazy, ktorými sa potvrdí, že nie je skrze seba známa nevyhnutným poznaním. Preto bolo nevyhnutné, aby tu bola tiež tretia rozprava pojednávajúca o dokazovaní jednoduchých substancii; bolo tiež nevyhnutné, aby tu bola štvrtá rozprava pojednávajúca o skúmaní vedy o látke a forme jednoduchých substancii; a keď bude úvaha dokončená v týchto štyroch rozpravách, bude nevyhnutné, aby sme potom preskúmali všeobecnú látku a všeobecnú formu na ich základe; bude tu teda piata rozprava, ktorá je vyhradená uvažovaniu s týmto zámerom. A preto všetko, o čom musíme uvažovať pri látke a forme, bude v týchto piatich rozpravách, ktoré sme stanovili; a to je všetko, čo obsahuje táto kniha.

10. Ž.: Ako dobre si rozdelil rozpravu uvažovania o látke a forme. Pristúpme teda k preskúmaniu toho, čo sme chceli o nich hľadať.

U.: Bytie všeobecnej látky a všeobecnej formy nie je známe len jedným spôsobom.

Ž.: Ukáž mi tieto spôsoby!

U.: Spôsoby, ktorými možno poznať bytie všeobecnej látky a všeobecnej formy sú na prvý pohľad dva; jeden z nich je všeobecný – spoločný, druhý jednotlivý – vlastný.

Ž.: Ako možno poznať bytie látky a formy podľa všeobecného spôsobu?

U.: Každá skúmaná vec, ktorú chceme poznať podľa znakov, sa skúma cez jej neoddeliteľné vlastnosti; a keď sa spozná, že tieto vlastnosti sú a čím sú, spozná sa, že jestvuje vec, ktorej sú vlastnosťami.

Ž.: Uved' príklad toho, čo hovoríš o tomto hľadaní!

U.: Ak je jedna všeobecná látka všetkých vecí, prináležia jej tieto vlastnosti: že totiž existuje sama skrze seba, má jednu bytnosť, udržiava rozmanitosť, všetkým veciam dáva svoju bytnosť a meno.

Ž.: Aký je dôkaz toho, že tieto vlastnosti sú zviazané so všeobecnou látkou a že jej prináležia?

U.: Je nevyhnutné, aby tieto vlastnosti mala všeobecná látka, ak má bytie.

Ž.: Ako sa to deje?

U.: Látka musí mať bytie, pretože to, čo nie je, nemôže byť látkou toho, čo pretrváva. Ale hovorí sa, že pretrváva skrze seba preto, aby rozum nešiel donekonečna, ak by látka nejstvovala v sebe; má totiž jednu bytnosť, preto sme hľadali len jednu látku všetkých vecí; udržiava rozmanitosť, pretože rozmanitosť pochádza len z foriem a formy nejstávajú skrze seba. Dáva všetkým veciam svoju bytnosť a meno, pretože keď udržiava všetko, je nevyhnutné, aby bola vo všetkom; a keď jestvuje vo všetkom, je nevyhnutné, aby všetkému dávala svoju bytnosť a meno.

11. Ž.: Už je zrejmé, že všeobecná látka musí mať tieto vlastnosti.

U.: Hľadaj teda vo všetkom, čo je, tieto vlastnosti a ak ich v nich nájdeš, už si našiel prvú látku.

Ž.: Ako to nájdem?

U.: Rozumovým rozväzovaním, t. j. abstrahovaním každej jednej formy toho, čo jestvuje, od druhej, a tým dôjdeš od zjavného k skrytému, až prídeš k forme, po ktorej nejstáva iná forma; a to je forma, ktorá predchádza všetky formy toho, čo ju samu udržiava.

Ž.: Uveď mi príklad!

U.: Príkladom tejto veci je nebo, z ktorého foriem prvá sa javí farba, potom tvar, telesnosť, substancialita a napokon ostatné, totiž pojmy ducha,²⁰ až prídeš k pojmu jedinej stvorenej veci jestvujúcej skrze seba, udržiavajúcej všetky tieto formy; a vtedy ju nájdeš opísanú vopred určenými vlastnosťami a zistíš, že ona je skrytým koncom, po ktorom je len jeden koniec, totiž tvorca, ktorého meno je vznešené.

Ž.: Už som rozviazal formy toho, čo je, jedny po druhých, a postúpil som od zjavného k skrytému, až kým som neprišiel ku skrytému koncu, po ktorom nie je iný koniec, ako si povedal.

U.: Teraz sa vydaj na cestu od tohto skrytého konca k zjavnému a od zjavného k inému koncu, ešte zjavnejšiemu, kým neprídeš k tvrdeniu, z ktorého si vyšiel a nenájdeš vlastností tohto skrytého konca, ktoré ťa sprevádzajú a kráčajú s tebou od skrytého k zjavnému.

Ž.: Už som hľadal tieto vlastnosti vo veciach, ktoré jestvujú, a našiel som ich rozptýlené v nich a prechádzajúce od vrchu až nadol, kým som neprišiel k jednotlivému, ktoré sa nedelí, a predsa som nevidel, že je nevyhnutné na to, aby tu jestvovala všeobecná látka udržiavajúca všetko a aby bola niečím iným, než tie veci.

U.: Či nepripúšťáš, že pochádza z vlastností všeobecnej látky, aby dávala všetkému svoju substanciu a meno? Takže odkiaľ by mali tie [veci], ktoré sú, tie vlastnosti, ak by tam nejstvovala všeobecná látka, ktorá im ich dáva?

Z latinského originálu *Avencebrolis (Ibn Gebirol) Fons vitae*. Ex arabico in latinum translatus ab Iohanne Hispano et Dominico Gundissalino. Ex codicibus parisinis, amploniano, columbino primum edidit Clemens Baeumker. 2. Aufl. unveränderter fotomechanischer Nachdruck der 1. Auflage. Münster: Aschendorff Verlag 1995 preložili *Mária Mičaninová* a *Anabela Obyšovská*.

²⁰ Lat. intellectus spirituales.